

«Det gamle og det nye Samfund.» *)

Fr. Krebs: Det gamle og det nye Samfund eller Lavstvang- og Næringsfrihed. Kbhvn. 1876.

Af Dr. **Claudius Wilkens.**

Nærværende Bog maa have særlig Interesse for en Anmelder, der i det Hele indtager et lignende, socialt, Standpunkt ligeoverfor de sociale Problemer og antager, at de sociale Stridigheder ere vigtigere end de politiske, og at det ikke er «Storpolitik» men Socialpolitik, der maa blive Fremtidens Opgave. Paa en Tid, da man med Grund kan spørge: hvilke ere de Muligheder, mellem hvilke flere af de store Kulturlandes Fremtid vil svinge: Militærdespotiet eller den sociale Revolution? er ethvert Værk, der alvorligt behandler de sociale Fænomener, af væsenlig Betydning. Og som Hr. Krebs altid vil være sikker paa at høres med Interesse, fortjener han den,

*) Idet vi optage denne Artikel, finde vi os dog opfordrede til at bemærke, at vi, hvad der for de fleste Læseres Vedkommende maaske næppe behøver at fremhæves, ingenlunde helt igjennem ere enige med Dr. Wilkens. Vi skulle ikke her fremdrage de forskellige Differenspunkter; vi ville faa Anledning til at behandle dem, naar vi ved en senere Lejlighed vende tilbage til Stiftsfysikus Krebs's Bog og de Synsmaader, der dør gjældende.

«Det gamle og det nye Samfund.» *)

Fr. Krebs: Det gamle og det nye Samfund eller Lavstvang- og Næringsfrihed. Kbhvn. 1876.

Af Dr. **Claudius Wilkens.**

Nærværende Bog maa have særlig Interesse for en Anmelder, der i det Hele indtager et lignende, socialt, Standpunkt ligeoverfor de sociale Problemer og antager, at de sociale Stridigheder ere vigtigere end de politiske, og at det ikke er «Storpolitik» men Socialpolitik, der maa blive Fremtidens Opgave. Paa en Tid, da man med Grund kan spørge: hvilke ere de Muligheder, mellem hvilke flere af de store Kulturlandes Fremtid vil svinge: Militærdespotiet eller den sociale Revolution? er ethvert Værk, der alvorligt behandler de sociale Fænomener, af væsenlig Betydning. Og som Hr. Krebs altid vil være sikker paa at høres med Interesse, fortjener han den,

*) Idet vi optage denne Artikel, finde vi os dog opfordrede til at bemærke, at vi, hvad der for de fleste Læses Vedkommende maaske næppe behøver at fremhæves, ingenlunde helt igjennem ere enige med Dr. Wilkens. Vi skulle ikke her fremdrage de forskellige Differenspunkter; vi ville faa Anledning til at behandle dem, naar vi ved en senere Lejlighed vende tilbage til Stiftsfysikus Krebs's Bog og de Synsmaader, der der gjøres gjældende.

fordi han hører til de faa tænkende Mænd, der saa nogenlunde uhildet søge at tænke over og bedømme de sociale Tilstande og saaledes give deres Bidrag til Folkets Selvbesindelse i social Henseende.

Men det maa da tillige strax siges: der er en væsentlig Mangel ved Hr. Krebs's, forøvrigt ogsaa i selve sin Bygning noget usammenhængende og mangelfulde, Bog. Den byder mere Ræsonnement end Videnskab, og dens Forfatter er mere tænkende og grundende end gennemtænkende og begrundende. Der savnes økonomiske og sociale Principer. Der tales om Fakta, men der gaaes ikke, i alt Fald ikke af Hr. Krebs selv, tilbage til disses Oprindelse, og en sand Bedømmelse kan ikke gives af en Sag, uden at den ses i sin Dannelse. Resultatet af denne Mangel paa Principer er en vis Løshed i Ræsonnementet, Mangel paa egentlig Begrundelse af det Rigtige, meget Galt, som vilde være undgaaet ved Klarhed over Principerne, og endelig ofte Uklarhed. Denne Mangel vil maaske skaffe Hr. Krebs mange Læsere, thi det store Publikum befinder sig bedst, hvor Principerne savnes; men den vil ogsaa medføre, at hans Bog faar langt mindre Betydning, end der ellers maatte tillægges den. Det i Sandhed Betydende fik altid sin Betydning ved Klarhed over Grundsætningerne.

Den større Halvdel af Hr. Krebs's Bog er et Uddrag af Levasseurs «De arbejdende Klassers Historie i Frankrig fra Julius Cæsars Erobring til Revolutionen», hvis Omplantning paa Dansk er fortjenstlig, medens det derimod ikke ses, at den staar i nogen organisk Sammenhæng med Hr. Krebs's egen Afhandling, uden for saa vidt som den giver en Skildring af Lavsordenen i Frankrig, der vel paa mange Punkter svarer til den almin-

deligt europæiske, uagtet de forskjellige Lande dog ikke frembyde nogen fuldstændig parallel Lavsudvikling. Og denne Sammenhæng bliver endnu mindre, naar Hr. Krebs ved Sammenligningen mellem det Gamle og det Ny daterer Indførelsen af de nye økonomiske Principer (den fri Konkurrence), der i Frankrig skete med Revolutionen, fra 1849 og 1857 (Næringsloven) hos os; thi Overgangen til det Nye, «et Systemskifte langt større end det politiske 1660», er da hos os langt mindre voldsom end den var i Frankrig. Hele den sociale Aand var dog her forberedt.

I de to første Afsnit af Forfatterens egen Afhandling: «Tilbageblik» og «det gamle og det nye Samfund», giver han et veltalende Indlæg for Lavsordningen og i det Hele for det gamle Samfund, af hvilket hans konservative Aand føler sig særlig tiltrukket. Men for en Del kæmpes her mod Vejrmøller. Der er ingen Mand med historisk Sans og ingen videnskabelig Økonom i alt Fald af den nationaløkonomiske Skole, der i den senere Tid saa stærkt er trængt igjennem, der ikke véd, at Lavsvæsenet var et historisk Gjennemgangspunkt af stor og væsenlig Betydning og fremfor alt nødvendigt, «en nødvendig Ytring af Samfundets Trang til at organisere sig» (S. 286). Samfundets spredte «Atomer» kunde kun samles til Almenaand ved Lavenes Gjærning; de vare ikke blot et økonomisk men ogsaa et socialt Opdragelsesmiddel for den europæiske Menneskehed, og i deres Blomstring frembøde de Billedet af en i social Henseende sund og dygtig Tid, værnet af Familiens og det indskrænkede Samfunds gode Aand. Men selve Lavenes Historie, som Hr. Krebs i Levasseurs Skildring forudskikker sin Bog, viser ikke blot deres Blomstring, men ogsaa deres nødvendige, Fald og

Historien selv retfærdiggjør Overgangen til det Nye. At det maaske ikke var heldigt at gjøre denne Overgang saa brat, deri er Mange, ogsaa de Laveleye*), enige med Hr. Krebs. Men hos os var Overgangen jo ikke saa hurtig, kom først 1848 og 1857, og da havde den gamle Ordning faaet Lejlighed til at dø sin egen Død; — ikke at tale om, at den hos os i et væsenlig agerdyrkende Land ikke havde den samme Betydning som i et industridrivende Land som Frankrig. Og er det i og for sig ikke korrekt, at «Middelstanden staar og falder med Lavene» (s. 305) og at deres Fald maa betyde Adskillelsen af Befolkningen i et besiddelsesløst Proletariat og i Rigmandsvælde, en Adskillelse, der dog nærmest er Stordriftens Foster, og den vilde Tiden vel vanskelig kunde have standset, — saa gjælder ogsaa dette mindre hos os, i et væsenlig agerdyrkende Land. — Og i selve Bedømmelsen af det gamle og det nye Samfund stiller Hr. Krebs ikke Lys og Skygge lige. Han forvirres her af en besynderlig Anskuelse, fremfor alt besynderlig hos en saa tænkende Mand. Han ser det gamle Samfund rigt paa Reserver. Og hvorfor? Fordi her var en uhyre Masse af Kræfter, som holdtes bundne, fordi her var Penge paa Kistebunden og i Strømpeskaffer, unddragne Produktionen; fordi, endnu besynderligere, Jorden blev saa elendig og overfladisk dyrket, at efter Hr. Krebs det meste af dens Værdi altsaa laa unyttet hen. Han beskriver, hvorledes man «pillede lidt ved Jordskorpen», hvorledes Sæden maatte kæmpe med Ukrudtsplanter, Jorden var sur, fugtig og

*) Se E. de Laveleye: «Om Ejendomsretten og dens oprindelige Former. Paa Dansk ved Aleksis Petersen», og Nationaløkonomisk Tidsskrift V. S. 100 fgg.

slet pløjet, Besætningen daarlig, hvorledes Køerne om Foraaret vanskelig kunde rejse sig uden Hjælp osv. Og deraf den mærkelige Følgeslutning: «Det gamle Samfund havde fuldt op af Reserver i alle mulige Retninger, fuldt op af Skatte og Rigdomme, som det selv knap havde Anelse om» (S. 323), hvorimod «det nye Samfund taa-ler ikke, at nogen Skat eller Kapital henligger gjemt eller ubenyttet» (S. 329). Og derfor er hint i Grunden ganske rigt, og dette et Samfund, der opbruger sine Hjælpemidler. Men hine Køer, der vente paa, at Nogen velvillig skal tage dem i Halen og rejse dem, ere de ikke en stille Protest mod Hr. Krebs's Anskuelse? Kræfter, som ikke ere til, fordi de ere bundne saaledes, at de ikke kunne blive til, Rigdomme, som ikke anes, Skatte, som ikke bruges, er det Rigdom? Dampkraften, endnu ikke funden af Menneskeaaften, Englands Kulminer, saalænge Ingen aner, at de ere til, er det Rigdom? Gives der Rigdomme, som ikke ere et Produkt af menneskeligt Arbejde, enten det nu er individuelt eller, som ved mange Former af Rigdomme (Jordrenten), socialt Arbejde, der skaber dem? Er Naturen i og for sig Rigdom? Nej, men den ved Menneskeaaften's Magt, ved Kjendskabet til Lovene, bøjede Natur er Rigdom. «I Bøndergodset havde vi, saa længe det var Fæstegods, paa en Maade en dobbelt Reserve» (S. 324). En besynderlig Art af Reserve, der holder Kræfterne bundne saaledes, at de egenlig ikke er til og de nye Kræfters Fremkomst selv hindrede; en Tilstand, lige uheldig i økonomisk og i social Henseende og netop derfor fungerende som Rigdom. Og tør Hr. Krebs, der dog er fornuftig nok til ikke at bebrejde Tiden, at den bruger sine Kræfter, indestaa for, at det nærværende Samfund opbruger sine Reserver? «Der er jo ingen

flere Porte at aabne, og ingen flere Reserver at tage i Brug og Besiddelse» (S. 331). Tør han paastaa, at Naturen ikke gemmer nye Rigdomsmuligheder, som det menneskelige af Kapitalen understøttede Arbejde vil forvandle til virkelig Rigdom? Er Menneskeandens Magt over Naturen nu fuldendt? Og maa vi minde Hr. Krebs, hvis Sind er saa aabent for Undervisningens og den dygtige Dannelses Betydning, om, at Samfundets sande Reserve altid er de produktionsdygtige Individder, og at alle flydende og faste Kapitaler kun udgjøre en forholdsvis ringe Sum imod den Kapital, som ogsaa rent økonomisk stikker i et Lands Befolkning. Sørges der for sand og dygtig, ogsaa praktisk Oplysning, da gjør Samfundet sin Pligt, sin største Pligt og hævder sin sande Reserve. Det er bekjendt nok, at et Land meget hurtig kan komme sig, selv efter de forfærdeligste Ødelæggelser og Tab (Frankrig). Og Gaaden er let at løse. Den flydende Kapital er et uendelig bevægeligt, vordende og forholdsvis hurtig erstatteligt Produkt. Ødelægges den faste Kapital ikke, og den er altid stærkere i Kampen, og ødelægges de produktionsdygtige Individder ikke, da er der i disse to Faktorer, der hurtig frembringe den flydende Kapital, en evig, udtømmelig Reserve. Kræfternes Brug avler selv nye Kræfter, og Menneskevæsenet selv er et Kræfternes Dyb, der nu er langt større end tidligere. Hr. Krebs's Blik er her formørket. At vore Landmænd ere komne til et større Jordudbytte ved forholdsvis ringe Udlæg af Tid og Penge, skyldes ikke Rigdomme, der laa saa at sige færdige under Jordskorpen, men foruden Arbejdet de gunstige Konjunkturer ved det udenlandske Marked (Englands sociale Arbejde f. Ex.). Klarhed over Økono-

miens Grundtanker vilde have forhindret Hr. Krebs fra at gøre den Slags Fejltagelser.

I det tredie Afsnit: «Caveat lex — caveat emptor», kommer Forfatteren ind paa den frie Konkurrences Princip. «Ingen maatte længere beskyttes, bæres eller støttes af særlige Love, som gave særlige Adkomster og Forrettigheder, men Alle og Enhver skulde i Hovedsagen, hvad borgerlig Stilling og Erhverv angik, kun være den almindelige Landlov underordnet. Af Loven havde den Enkelte kun at fordrø Beskyttelse for Person og Ejendom mod forbryderiske Overgreb og Angreb; i alt Andet, navnlig alt, hvad der angik hans borgerlige Næring og Erhverv, maatte han kæmpe sin egen Kamp. Man havde tidligere ogsaa paa dette Omraade sagt: caveat lex — Loven skal beskytte; nu sagde man: caveat emptor — Kjøberen skal se sig for, Kjøberen maa se at beskytte sig selv» (S. 338). Hvorledes «den Stærkeres Ret» er etableret ved den frie Konkurrence, hvorledes en slet Sædvane mer og mer gjør sig gjældende, hvorledes Kapitalen, («Pengebaronerne») alene dominerer, skildres med mørke Farver. Og der stilles det Spørgsmaal: «Mon ikke den frie Konkurrence ogsaa under denne nye Skikkelse skulde vise sig saa mangelfuld, at Samfundet om føje Tid søger at skille sig af med den?» (S. 341). «Kan det i Virkeligheden betragtes som en Naturlov, at enhver Enkelt bedst véd at besørge sine egne Anliggender, og at den Enkeltes økonomiske Virksomhed, skjønt den udspringer af Egennytte, ikke desto mindre maa føre til det, som bedst tjener Almenvellet?» «Uden at dette Spørgsmaal kan besvares ubetinget bekræftende, falder den frie Konkurrences væsenligste, næsten eneste Berettigelse» (S. 343). Her er en Misforstaaelse. Kan der

ikke svares Ja paa Hr. Krebs's Spørgmaal, og det kan der ikke, falder den frie Konkurrence som et Harmoni-system (o: Bastiat), men ikke den frie Konkurrences Berettigelse som det for Tiden kjendte hensigtsmæssigste System. Hr. Krebs er ikke saa upartisk mod den frie Konkurrence som imod Lavsordenen. Naar han fremhæver de uheldige Sider ved dette, glemmer han ikke at tilføje, at disse vare en Ytring af Lavsegoisme, men ikke en nødvendig Følge af Systemet. Men med samme Grund kan det siges, at mange af de uheldige Følger, der vise sig ved den frie Konkurrence, ere en Følge af den (sociale) Maade, hvorpaa den gennemføres, men ikke af Principet. Jeg har selv set den frie Konkurrence i et mørkt Lys, men maattet indrømme, at jeg ikke véd nogen bedre, o: mere hensigtsmæssig Ordning.*) Den faktiske Stilling er for Tiden den: den frie Konkurrence er det herskende System. Kommunismens og Socialismens Idealer kunne ikke paavise Nydannelser, der for Samfundet kunne være et nyt Haab. I de socialdemokratiske Bevægelser i Arbejdernes Rækker fremtræde saadanne Nydannelser, men paa den frie Konkurrences Grund. Den frie Produktion og det frie Bytteforhold synes derfor i Principet ikke at kunne opgives. Hr. Krebs taler af og til som socialistisk Reformator (S. 346), medens han forøvrigt ivrer stærkt imod de socialistiske Theorier og i Socialismen ser «Samfundets onde Samvittighed». Men de kjendte socialistiske Fordelingsmaximer bære ikke i sig nogen større Garanti for en retfærdig Fordeling. Jeg kæmper sidst af alle for ubetinget fri Konkurrence, men ser dog denne som det økonomiske Princip og ser Af-

*) Liv—Nydelse—Arbejde. III. S. 148 og 156 og fl. St.
Nationaløkonomisk Tidsskrift. VIII. 29

vigelserne af sociale Grunde som Undtagelser, der væsenlig kræves, hvor det gjælder om at værne om Fremtidens produktionsdygtige Individuer (Børn, Kvinder, Lærlinge. Undervisning; Fortsættelsesskoler osv.). Det nytter ikke at spørge, om det da er en Naturlov, at den Enkelte bedst forstaar at styre sine egne Anliggender. Nej; men Sandheden er, at den Enkelte (myndige Mand eller Kvinde) aldrig vil kunne komme til at styre dem (aldrig bliver «moden») uden netop ved at styre dem selv. At den Enkeltes Maal er Udviklingen af hans menneskelige Evner og Kræfter, at dette Maal forudsætter Frihed til at bruge dem, og at saaledes Arbejdets ved Hensynet til Andres ligeberettigede Frihed begrænsede Frihed er den dybeste af alle Menneskerettigheder, — maa vel dog betragtes som et socialt Axiom; — ligesom det er en psykologisk Sandhed, at den Enkelte aldrig vil føle sand Selvtilfredshed og Lykke uden netop ved selv at være sin Lykkes Smed, og hvad nyttede det saa, at en Anden handlede bedre for ham, naar det ikke bragte ham mere Lykke. Og i sin Handling vil den Enkelte dog altid have en stille men stærk og med Friheden selv harmonerende Myndighed over sig, som Hr. Krebs glemmer, nemlig den sociale. Samfundets, Omgivelsernes Dom, vil intet Menneske kunne unddrage sig; den hører med til hans Viljes stærkeste Motiver. Og er denne Dom i Bund og Grund demoraliseret, æ: er Samfundet demoraliseret, da vil ingen Stat, der altid hviler paa Samfundet, kunne give Love, der kunne standse Opløsningen. Da begynder Natten paany.

I sit fjerde Afsnit: «Følgen af, at Kapital og Arbejde kom til at staa frit overfor hinanden», siger Forf. mange fortræffelige Ting om den om sig gribende Luxus og

Usandhed i Livet, om Mammonsdyrkelsen, Guldkalven, Plutokratiet, dets Usandhed og Falskhed og den Maade, hvorpaa det patroniserer Videnskab, Kunst, Religion og demoraliserer Samfundet, der knæler for den rige Parvenu. Det siges med et vist mørkt og tungsindigt Blik af en Mand, der har set paa Livet og kan sige, hvad han har set. Det minder om en Thomas Carlyles Vrede. Men denne sociale Konsekvens (er det en Konsekvens?) af den nyere Tids Kraftfrigjørelse og Rigdom, at den saaledes er i Færd med at forvexle Livets Middel med dets Maal, vil ingen Lovgivning kunne hæve. Den kan kun løses socialt: ved Udvikling af en ædlere og sandere Livsstemning, og ogsaa her har Samfundet dog nogle Betingelser. Poesien knæsætter ikke et indholdsløst Plutokrati, knæler ikke for Penge-Parvenuen, og Hr. Krebs gjør det ikke, og han kan være forvisset om, at han taler i Manges og de Ædlestes og Bedstes Navn. Hvad den økonomiske Følge af Frigjørelsen angaar: en stigende Adskillelse mellem et besiddelsesløst Proletariat og et Plutokrati, Kapitalens Overvægt over Arbejdet, en «Vare» i Ombytningens System, da giver Forf. ikke de økonomiske og sociale Grunde. Han har Ret, men han begrundet det ikke. Og Følgen er da ogsaa, at det femte Afsnit: «Arbejderspørgsmaalet», falder noget tarveligt ud. Efter at have bemærket, at Kampen mellem Kapital og Arbejde altid vil falde ud til Kapitalens Fordel, naar Lovgivningen ikke stiller sig beskyttende ligeoverfor Arbejderen, og jeg er enig med Hr. Krebs om end i meget uenig med Hensyn til Beskyttelsens Art, vender han sig strax til at godtgjøre, at hele Middelstanden: Embedsstanden, Kunstnere, praktiserende Videnskabsmænd, Handlende og Haandværkere (og i Fremtiden Gaardmandsklassen) høre ind

under Arbejderspørgsmaalet, ere mer eller mindre slet stillede og trues med Undergang, en Undergang, der er Samfundets, thi «et Samfund, der bestaar af Pengearistokrater og Heloter er dømt og fordømt, og et saadant vil ubetinget danne sig, hvis Middelklassen yderligere formindskes eller helt forsvinder» (S. 382). Han vender sig her til mange Spørgsmaal, hvor Staten kan gjøre noget, men ogsaa til mange, hvor Friheden maa ordne sig selv, og tager i det Hele Spørgsmaalet saa vidt, at en Forhandling er vanskelig paa denne Basis, og vi vende os til Hr. Krebs's sjette Afsnit; «Hvad er der at gjøre».

Hans Hovedregel er: Hjælp og hold paa Middelstanden, for at bevare de jævne Overgange i Samfundet. Han vender sig først til Landboforholdene og spørger med Rette: om et Lands Jord bør betragtes og behandles som al anden Ejendom f. Ex. Penge og Løsøre, hvormed Ejeren kan skalte og valte som han vil, uden at Nogen har Ret til at blande sig deri (S. 392) og hævder Betydningen af Jordejendommenes Fordeling i et fortrinsvis agerdyrkende Land. Hans Raad gaar her imod den temmelig ubegrænsede Udstykningsfrihed vi have. Han frygter Dannelsen af et Bondeproletariat, en Fare, der truer, saalænge Bondestanden ikke har hævet sig til et højere socialt Standpunkt, ikke har faaet en levende Følelse af, hvad den skylder sin Stilling med Hensyn til Børnenes Opdragelse og Uddannelse og tyr til Jordudstyknings for at anbringe dem (S. 409). Samfundet, der med Hensyn til Jorden har en «Overejendomsret», skylder sig selv at beskytte Bøndergaardene, hjælpe til Dannelsen af flere middelstore Gaarde for at danne en Overgang til de store Gaarde, for «at hjælpe til at vinde en

intelligent Middelstand paa 70,000 Familier». De jævne Overgange vil gjøre en saadan Hævelse mulig og sandsynlig. Og Industrien, der fordrer stadig Tilskud af Landbefolkningen, men tidligere nærmest kun har modtaget raa Arbejdskraft, vil vinde ved en Tilvæxt af reel og intellektuel Kraft. Om Husmandsdriften, hvor den er det Almindelige i et Lands Agerbrug, er til Held, er meget tvivlsomt, og de Midler, man har tænkt paa for at ophjælpe den (Udstykning af Præstegaardslodder) vanskelige at gennemføre og af tvivlsom Nytte. Naar Husmandslodder ikke dyrkes godt, have de ingen Berettigelse. Jordudbyttet bruges da kun som et Tillæg til Daglejerarbejde; de egenlige Daglejere skades derved (Lønnen trykkes) og maa have Tilskud af Fattigvæsenet. Og hvad Daglejerne angaar, da mener Forf., at her er et Tilbagekridt, og han viser slaaende og godt, hvorledes Fattighjælpen indtræder som en Del af Lønnen, den sørgeligste, mest ulige, uretfærdigste og mest demoraliserende Ydelsesmaade af Løn, og trykker Lønnen for de dygtige og sparsommelige Arbejdere, altsaa medfører social Oplosning. Lagde man, hvad den offentlige og private Fattighjælp yder, til Daglønnen, vilde den sikkert være tilstrækkelig for enhver flittig og skikkelig Arbejder, der giftede sig til en rimelig Tid (S. 429). Han omtaler Selvhjælpen, Syge- og Alderdomsforsørgelseskasser og viser, at de uheldigvis ikke bruges meget, fordi de ikke kunne konkurrere med Fattigvæsenet. Derfor tror Forf. ikke længere paa Frivilligheden. Skal Arbejderklassen rives ud af Fattigvæsenets Favntag, maa Selvhjælpen gjøres til en tvungen Sag; Forf. har her udtænkt et særegent System med en særegen Mønt, en Slags tvungen

Livrente (S. 436 ff.)*) Han fordrer, at Samfundet tager sig af Boligsspørgsmaalet og den almindelige Hygiejne og fordrer en Omordning af det naturligvis altid nødvendige officielle Fattigvæsen. Han taler derefter alvorlig og indtrængende om Samfundets Pligt i Retning af Skoleundervisning, Fortsættelsesskoler osv., det mægtigste Mittel til af Bondestanden at danne den oplyste Middelstand, det er Forf.s Haab. Han fordrer en ny Ordning af Skolen og Undervisningen og kræver de jævne Overgange. «Skal en jævn Opadstigen være mulig i Livet, maa den ogsaa være det i Skolen. Standsskolen maa falde» (S. 449). Dette Punkt fortræffeligt.

Ogsaa med Hensyn til Kjøbstadnæringen hævder Forf. Nødvendigheden af at værne om Middelstanden som Grundbetingelse for Samfundets sunde Udvikling. Det er Samfundets Deling i Rigmandsvælde og Proletariat, den nødvendige Følge af Individualismen og Socialismens og den sociale Revolutions Forløber, der skal undgaas. Derfor maa der gøres alt for at holde Overgangen fra Samfundets laveste til de højeste Klasser aaben, at hine kunne bevare Haabet og disse Menneskeligheden. Rigtigt. Men hvad er der da at gøre? «At gaa tilbage til det gamle monopolistiske Lavsvæsen gaar ikke». Det gjælder om at værne om de forskellige Haandteringer ved dygtigt Arbejde. En Hovedbetingelse herfor er at optage det gamle Lærlingeforhold, rensede fra Fortidens Misbrug. Der maa værnes om baade, at Lærlingen lærer noget ordenlig og at Mesteren sikres mod at han løber sin Vej. Derfor Kontrakt ved Øvrighedens Mellekomst.

*) Se ogsaa Hr. Krebs's Afhandlinger i Nationaløkonomisk Tidsskrift. III. S. 63 ff.

At vaage over Læredrenge-Institutionen vil blive Lavenes første Pligt, at ordne Selvhjælpen en anden. At ordne Modenhedsprøverne, at vaage over, at Lærlingene søge de tekniske Skoler osv., ere Opgaver for Lavene. Lige fremt Monopol skal dog ikke indføres. Den, der har Modenhedsprøve, skal kunne gaa over til et hvilket som helst Haandværk, han ønsker, en Frihed, der ikke er farlig, thi ved at have lært noget ordenlig, har Mennesket faaet Hold paa Livet.

For Fuldstændigheds Skyld skal tilføjes, at Hr. Krebs's Bog endnu indeholder nogle Tillægs-Afsnit: «Værtshushold og Brændevinsudskænkning», «De første Livsfornødheder» og «Om Almuens Pigebørns Opdragelse og Oplærelse», ved hvilke der ikke her er Grund til at dvæle.

I Hr. Krebs's Bog er Spørgsmaalet igjen rejst om Tvang og Frihed, et gammelt Spørgsmaal. Han gaar i mange Henseender for vidt, som naar han ved Tvang vil ophæve Reklamevæsenet; han ser ofte Farer, hvor der dog vist ingen er, og meget, som han vil ordne ved Tvang, deriblandt maaske ogsaa Lærlingeforholdene, vil muligen bedre blive ordnet ved Frihed. Men det skal indrømmes, at naar der f. Ex. er Tale om at værne om Ungdommens Opdragelse, om Kvinder og Børn, om Lærlingevæsenet og Undervisningsvæsen osv., da kan Tvang socialt forsvares eller endog fordres; og meget af, hvad der kaldes Tvang, er da ikke Tvang, ikke nogen Indskrænkning af den fri Konkurrences Princip, men en Indskrænkning af Egoismens vilde Vilkaarlighed og en Værnelse om Menneskets sande Frihed og om Samfundet ved at der værnes om de produktionsdygtige Individuer, navnlig i den Tid, da de ikke kunne værne sig selv. Om Forf.s Fordring

paa større Udstykningsbegrænsning, er berettiget, er et stort Spørgsmaal, hverken uddebatteret i økonomisk eller social Forstand og ikke til at optage i en Anmeldelse, navnlig ikke af en Anmelder, der ikke her principielt kan stille sig paa Frihedens Standpunkt, fordi han indrømmer Samfundet en Overvejendomsret over Jord og Grund. Hr. Krebs's Kassesystem er maaske ikke ligefrem upraktisk; om dets Hensigtsmæssighed kan der tvivles. Men det skal indrømmes, at den Maade, hvorpaa Fattighjælpen nu indtræder som et Moment i Lønnen, er det forfærdeligste og uretfærdigste System, og at der ikke gives noget rimeligt System, uden at det sikkert vilde være bedre end det nærværende. Det er en af Hr. Krebs's store Fortjenester at have klaret dette, og nærværende Anmelder, der med megen Interesse har læst Hr. Krebs's tidligere Afhandlinger, skylder ham en uforbeholden Tak for Belysningen af et vigtigt socialt Faktum.

Hr. Krebs's Tanke er Organisation. Han ser den frie Konkurrence, hvis Princip jeg dog ikke ser, at han vil ophæve, trods hans stærke Ord, som Individualismens og Atomismens Kaos. Og kun Organisation kan her hjælpe. Det er rigtigt: Organisation er Samfundets Livsprincip. Men det er et Spørgsmaal, som Historien besvarer, om Organisation nogensinde (uden i de græske Riger) er udgaaet fra Statsmagten, ovenfra nedad; om den ikke tvertimod voxer nedenfra opad, for saa at ordnes ved Statsmagten, Organisationens sidste Blomst, altsaa juridisk ordnes, naar den socialt var ordnet. Var Lavsvæsenet selv ikke en saadan social-organisk Ordning? Og mon ikke de stærke Organisationselementer, der vise sig i de legemligt arbejdende Klassers Rækker, skulde i Produktionsforeningerne osv. give Samfundet det sande

Haab, den sande Løsning af den fri Konkurrences store Problem: Kapital og Arbejde? Og mon ikke meget, som Hr. Krebs vil ordne ved Tvang, vil blive ordnet ved Frihed og social Tvang?

Hr. Krebs's stærke Hævdelse af Middelstanden synes noget besynderlig, navnlig hos os, hvor den vel dog maa siges at være gaaet temmelig rolig frem. Og dog er der under denne konservative Aand en demokratisk Tanke: han vil hævde de jævne Overgange ogsaa for Menneskelighedens og de legemlige Arbejders egen Skyld. Men det bliver dog et Spørgsmaal, om dog ikke Hjælpen kommer fra disses egen Række. Jeg ser ikke de socialdemokratiske Bevægelser saa farlige som Hr. Krebs: de ville ikke Kaos, men Organisation. Og ligger det i Stordriftens maskinmægtige Aand, at den vil tiltvinge sig Herredømmet, da er det umuligt at standse den, og saa maa den nye Organisation ske paa dens Grund, ved Produktionsassociationer. Men som det er Maskinen, der har givet Stordriften denne Magt, er den Mulighed da ogsaa aaben, at Opfindelsen af en egen Art af Maskiner — en Opfindelse, der ligger i Luften — vil være den lille Bedrift et ligesaa mægtigt Hjælpemiddel som Dampmaskinen er Stordriften og bringe en Revolution ind i Arbejdet til Fordel for den lille Bedrift.

Hr. Krebs er en tænkende, gjennevdannet og human Mand. Der findes vel i hans Bog mange Punkter, hvor vi kunde ønske at tage et Forbehold, og Meget, som vi misbillige, selv om vi ikke her i denne lille Artikel bestemt have udtalt vor Misbilligelse; men vi indrømme, at der ogsaa findes meget Fortrinligt, navnlig i Retning af sociale Iagttagelser. Forfatterens mørke Blik har gjort ham seende, og det vilde være en Lykke for Samfundet,

om hans sociale Syn deltes af Mange: da behøvedes hans økonomiske Tvangsforholdsregler ikke. Hans Bog er saaledes i flere Retninger en god og læseværdig, i Meget interessant Bog. Men betragtet som Indlæg i en stor og vigtig Strid: gammelt og nyt Samfund, Kathedersocialister og Manchestermænd, Tvang og Frihed osv., maa det siges, at Mangelen paa Principer og videnskabelig Begrundelse gjør, at der ikke kan tillægges hans Bog den Betydning, som Anmelderen, der skylder Hr. Krebs Tak for megen social Opklaring og med Glæde har henvist til hans tidligere Afhandlinger i sine egne Skrifter, ellers gjerne vilde tillægge den.
